17 CASTELLOLOGICA BOHEMICA, PLZEŇ 2017 str. 281–313

Příspěvek k poznání středověké podoby Nového Hradu u Jimlína (okr. Louny)

František Záruba

The Contribution to Knowledge about the Medieval Form of Nový Hrad u Jimlína (Louny District)

Abstract: *The paper focuses on history and architectural form of Nový Hrad u Jimlína. Special attention is paid to the question of the castle's foundation. In 1465, a charter was written by king George of Poděbrady allowing its foundation, though modern literature has shown an opinion that the castle is older, and has placed its origin into the 14t^{h} century. The question of composing residential space also seems very interesting which seems to accept the fact that the founder of the castle had had several adult sons who all lived at the castle together.*

Keywords: *Nový Hrad – The House of Kolowrat – Albrecht of Kolowraty – castle architecture of the 15th century – residential space – medieval murals*

Nový Hrad u Jimlína sice patří k relativně dobře známým památkám, dosud se však nestal předmětem nějaké podrobnější interpretace v odborné literatuře. To je pravděpodobně dáno tím, že hrad byl poměrně dlouhou dobu obtížně přístupný a postupně chátral. Dezolátní stav objektu nicméně odhalil řadu zajímavých situací, které jsou podstatné pro pochopení jeho stavebního vývoje. V posledních desetiletích prošel původní hrad, dnešní zámek, rozsáhlými opravami. Výsledkem bylo obnovení novověkého vzhledu stavby, jejíž vývoj se uzavřel v 18. století. Přes nesporné zásluhy všech, kdo se zasloužili o záchranu této pozoruhodné památky, ovšem zájemce o její středověkou podobu poněkud zamrzí, že bez řádné publikace byla v rámci zmíněných oprav opětovně zakryta řada středověkých situací. V interiéru východního křídla byly ve dvou místnostech nalezeny středověké malby. Předkládaná studie představuje pokus alespoň v krátkosti přispět k bližšímu poznání středověkého stavu tohoto velmi zajímavého hradu.

Přehled dosavadního bádání

Jako první dějiny Nového Hradu zpracoval Schaller ve své Topografii (1787, 60-63). Svůj výklad ovšem začíná až 16. stoletím, kdy hrad získali Lobkovicové. Jeho podání vlastnických poměrů hradu, respektive již zámku, v 17. a 18. století je však relativně spolehlivým zdrojem informací. O něco podrobnější je topografické dílo G. Sommera *Das Königreich Böhmen*, které jako první majitele hradu uvádí v 16. století Jana a jakéhosi Timothea z Kolovrat (Sommer 1846, 34-35).

Obr. 1. Nový Hrad u Jimlína. Celkový pohled od jihu. Foto autor 2016. – ***Abb. 1.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Gesamtanblick aus südlicher Richtung. Foto Autor 2016.*

Pečlivě dějiny hradu sepsal poprvé J. Veselý ve své knize věnované dějinám schwarzenberského panství v Postloprtech (Veselý 1893, 129-140). Na jeho dílo následně navázal A. Sedláček – poprvé stručněji ve svém Místopisném slovníku z roku 1909 (Sedláček 1909, 654-655) a podrobně ve čtrnáctém svazku svých Hradů, zámků a tvrzí Království českého (Sedláček 1923, 195-198). Za zakladatele hradu jak J. Veselý, tak A. Sedláček považují Albrechta z Kolovrat a Bezdružic, který si roku 1465 vyžádal na Jiřím z Poděbrad povolení pro stavbu nového hradu na kopci nedaleko tvrze v Jimlíně a od roku 1474 jej připojuje i do svého predikátu. Cenná je také Sedláčkova základní charakteristika podoby hradu, v jejímž rámci nechybí srovnání s popisem hradu z roku 1511.

První stručný uměleckohistorický popis najdeme v Uměleckých památkách Čech z roku 1957, které redigoval Z. Wirt (1957, 534-535). Počátky hradu jsou zde kladeny do roku 1465, ale bez jakýchkoliv dalších podrobností ke středověkému stavu, pozornost je věnována mladším stavebním etapám doby 16.–18. století. Je zde také poprvé uváděno jméno stavitele Vincence z Loun, zvaného též Strašryba, který je spojen s renesanční přestavbou objektu. Jeho účast na stavbě se předpokládá kolem roku 1580 a je odvozována ze skutečnosti, že zmíněný stavitel se dostal do sporu s Blažejem Jimlínským, úředníkem tehdejšího vlastníka Nového Hradu pána Václava Strážského z Liběchova, který vyžadoval uhradit škodu ve výši 150 kop grošů, vzniklou nekvalitní prací na jakémsi „*kamenném výstupku či kanceláři*“, který se vinou špatného klenutí zřítil, a došlo k poškození stavby (k osobě Vincence Strašryby blíže Svoboda 1968, 627-631; Vlček 2004, 629; text stížnosti Antošová – Macek – Protiva 1973, 19, 32).

První podrobnější uměleckohistorický rozbor vypracoval roku 1967 V. Mencl pro NPÚ, ale jedná se o strojopis, respektive o dva textově mírně odlišné strojopisy, které nebyly nikdy publikovány

Obr. 2. Nový Hrad u Jimlína. Letecký pohled na hrad od severovýchodu. Foto archiv autora. – ***Abb. 2.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Luftaufnahme der Burg aus nordöstlicher Richtung. Foto Archiv des Autors.*

(Mencl 1967a; Mencl 1967b). Písemné dějiny objektu byly víceméně převzaty od A. Sedláčka, byť se v podrobnější variantě textu objevují odkazy na prameny. Vznik Nového Hradu je tedy kladen do roku 1465 a středověký rozsah jádra je sice nastíněn poměrně přesvědčivě, v některých detailech je ale nutné Menclovy závěry doplnit či revidovat. Snad současně s textem vzniklo barevné vyhodnocení staršího zaměření z roku 1955, které je uloženo v Archivu NPÚ v Praze, ve Sbírce plánů, stavebněhistorických průzkumů a restaurátorských zpráv.[1]

Novým Hradem se zabývala také D. Menclová ve své knize České hrady z roku 1972 (Menclová 1972/II, 345–346), která jej ale poněkud překvapivě zařadila mezi tvrze doby poděbradské. Tzv. Vysoké stavení, tedy hlavní palác stojící v jižní části jádra hradu, označuje D. Menclová jako původní jimlínskou tvrz, kolem které v letech 1465–1474 Albrecht z Kolovrat vystavěl hrad. Následný stavební vývoj je pojednán v intencích nastíněných již V. Menclem.

Již následujícího roku vznikl stavebněhistorický průzkum SÚRPMO v Litoměřicích, který zpracovali Jarmila Antošová a Václav Protiva, historickou rešerši pak doplnil Jaroslav Macek ve spolupráci s kolektivem autorů (Antošová – Macek – Protiva 1973). Zvláště část pojednávající o dějinách objektu dále rozvíjí tezi D. Menclové o návaznosti vývoje na starší tvrz v Jimlíně. Zde se ovšem setkáme s několika poměrně překvapivými tvrzeními. Autoři průzkumu vcelku přijatelným způsobem shrnuli vývoj regionu v druhé polovině 13. a ve 14. století a následně předložili hypotézu, že odtud pocházeli předkové Albrechta z Kolovrat – údajně šlo o pány z Jimlína.

Kromě toho je rozvíjena teorie staršího původu hradu, který již neměl být původní tvrzí, již roku 1465 rozšířil Albrecht Bezdružický z Kolovrat, ale mělo jít o novostavbu ze 14. století. Údajným otcem pana Albrechta staršího z Kolovrat měl být Záviš z Jimlína, který se účastnil bitvy u Kresčaku, a jeho bratři Diviš z Jimlína a jistý Slach, kteří společně drželi v nedílu Jimlín. Právě tento Diviš měl opustit rodovou tvrz ve vsi, aby se stal stavebníkem Nového Hradu. Coby doklad zmíněné hypotézy sloužil autorům všeobecný poukaz na podobné stavební typy tvrzí ve 14. století, odkaz na dílo D. Menclové a kromě toho predikát jistého „*Mareše z Jimlína, který se psal někdy z Hrádku, někdy i z Lipna, protože držel původní jimlínské zboží s farní vsí Opočnem (kostel se připomíná 1358) a tvrzí v Lipně. Hrádek může být pouze nová tvrz nad Jimlínem.*“ Dále se dozvídáme, že Záviš z Jimlína umírá po roce 1453 patrně bezdětný a jeho dědictví se ujímá větev Bezdružických z Kolovrat. Albrecht z Kolovrat měl pak roku 1465 opustit Opočno a rozšířit hrádek Jimlín, údajně poškozený husitskými válkami (Antošová – Macek – Protiva 1973, 3–8). Následné dějiny jsou již pojednány víceméně ve shodě s A. Sedláčkem.

V části stavební historie se autorský kolektiv vrací k tezi o starší genezi hrádku, srovnávaného zde s dalšími tvrzemi 14. století, zvláště s Volyní, na což navazuje hypotetický popis tvrze v předhusitské době (Antošová – Macek – Protiva 1973, 15–17). Následné líčení stavebního vývoje se již pohybuje v hranicích nastíněných V. Menclem v roce 1967, na mnohých místech je výklad upřesněný odkazy na prameny, jež ale bohužel nejsou citovány. Následuje popis objektu.

V textu SHP chybí citační aparát, případné citace se objevují sporadicky a rovněž v soupisu literatury a pramenů není uvedena řada důležitých položek, což hodnotu této práce poněkud snižuje.

Na zjištění výše uvedeného stavebněhistorického průzkumu reagovala D. Menclová ve druhém vydání Českých hradů v dodatcích (Menclová 1972/II, 519–521). Zde odmítla tezi o souvislosti mezi pány z Jimlína a Kolovraty a za zakladatele hradu označila Záviše z Jimlína. Následně seznamuje čtenáře s dalšími výsledky zmíněného výzkumu. Text doprovází řada fotografií, půdorys sklepa a situační plán lokality.

Z roku 1973 pochází článek M. Lejskové-Matyášové Nový Hrad u Loun a jeho dnešní stav, který se věnuje především barokní etapě a umělecké výzdobě zámku z této doby (Lejsková-Matyášová 1973, 31–48).

Novému Hradu je věnováno heslo v Uměleckých památkách Čech I. z roku 1976 (Poche 1977, 601–602). Vznik hradu je zmíněn jen velmi stručně, v souladu s prvním vydáním Českých hradů D. Menclové. Středověkému stavu je věnována jen minimální pozornost, přednost dostaly mladší stavební etapy.

Heslo o Novém Hradě také nemohlo chybět ve vícesvazkovém díle Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (III. svazek, Severní Čechy), jejímž hlavním editorem byl Rudolf Anděl (Anděl (ed.) 1984, 351–353). Zde je odmítnuta prvotní teze D. Menclové, že by se mělo jednat o starší jimlínskou tvrz, a vznik objektu je kladen do roku 1465. Z textu je ale zřejmé, že autoři pracovali jen s prvním vydáním Českých hradů D. Menclové, a neznali tak dodatky ani stavebněhistorický průzkum J. Antošové, J. Macka a V. Protivy z roku 1973. Zbylá část hesla je závislá na díle A. Sedláčka, doplněny jsou jen informace o staviteli Vincenci Strašrybovi, rybnících pod hradem a selských povstáních z let 1490 a 1524. Nově jsou zde pojednány osudy hradu ve 20. století.

Početné zmínky o Novém Hradě najdeme u T. Durdíka, který vypracoval také heslo o hradě do své Encyklopedie českých hradů z roku 1995 (Durdík 1995, 196), které bylo prakticky beze změn použito v Ilustrované encyklopedii českých hradů z roku 1999 (Durdík 1999, 388–389, nebo také Durdík – Bolina 2001, 219). Z textu je zřejmé, že pro T. Durdíka nebyl hrad prioritou a zajímal se o něj jen okrajově. Východiskem mu byla zjevně kniha D. Menclové České hrady, za předchůdce hradu proto považuje tvrz založenou v prvé polovině 14. století. V odkazech na literaturu najdeme

také SHP V. Mencla a článek M. Lejskové-Matyášové z roku 1973. Kromě stručného nástinu dispozice hradu je zde hodnoceno vnější opevnění hradu, které je charakterizováno jako „*zcela pasivní*".

Encyklopedie Českých zámků P. Vlčka z roku 2001 se přirozeně věnuje vývoji Nového Hradu v období od 16. století (Vlček 2001, 393–394).

V doprovodném katalogu výstavy Bez hranic, pojednávajícím o gotickém umění v severozápadních Čechách, heslo o Novém Hradě nenajdeme. Zpracovány byly J. Dienstbierem jen malby (Dienstbier 2015, 389). Cyklus s rytířskou tématikou je zde datován již do 70. let 15. století. V paralelním výzkumu V. Horová mnohem přesvědčivěji datuje malby do doby krátce před rokem 1500 (Horová 2017, 65–83), osobně se přikláním k podobné dataci (Záruba 2016a, 389). Dataci V. Horové nejnověji přijal i J. Dienstber (Dienstbier 2017, 25). Nejnověji se dějinám Jimlína a Nového Hradu věnuje kolektivní monografie, část věnovanou hradu zpracoval V. Pávek (Mareš – Mikovcová – Pávek – Rudolfová – Volf 2017).

Dějiny hradu

Mohlo by se zdát, že dějiny hradu, zvláště jeho počátky, jsou podle písemných pramenů, shromážděných již J. Veselým a A. Sedláčkem, poměrně jednoznačné. Můžeme tedy předpokládat existenci vsi Jimlína, doložené již ve 13. století; roku 1267 se připomíná jistý *Choteboris de Gimlina* (CDB V, 535, 536; RBM II, 223, 723; RBM IV, 748). Ve vsi se nacházela starší tvrz (v místech domu č. p. 1 a 38),[2] patřící po většinu své existence pánům z Jimlína. Krátce před rokem 1465 Jimlín získal Albrecht Bezdružický z Kolovrat, který zde následně vystavěl Nový Hrad, k čemuž si na králi Jiřím z Poděbrad vyžádal povolení. Tvrz v pozdější době již není zmiňována v dochovaných písemných pramenech a možná zanikla.[3] Již D. Menclová uvedla v život myšlenku, že Nový Hrad vznikl na místě starší tvrze, což bylo následně modifikováno autory SHP z roku 1973 (Antošová – Macek – Protiva 1973, 3–8), kteří kromě toho předložili tezi, že páni z Kolovrat jsou přímými příbuznými pánů z Jimlína, což je nutné rezolutně odmítnout, jak to ostatně později učinila rovněž D. Menclová (Menclová 1972/II, 519). Pro toto tvrzení totiž neexistují sebemenší náznaky, naopak proti zmíněné interpretaci lze uvést řadu zásadních argumentů: Rody používaly jiný erb, páni z Kolovrat bezpochyby patří k rozrodu Janoviců a své jméno odvozují od Kolovrat jihovýchodně od Prahy nedaleko Říčan. Je sice možné, že oba rody byly navzájem spřízněny sňatky, ale ani to není doloženo.

Také osoba Mareše z Jimlína, Hrádku nebo Lipna, jehož predikát měl dokládat existenci Nového Hradu již ve 14. století, je velmi podezřelá. Setkáme se s ním totiž v erekčních knihách, kdy daroval menší sumu kostelu v Lipně a Strojeticích, přičemž v obou případech je označen jako klient čili příslušník nejnižší vrstvy šlechty – patřil tedy mezi rytíře.[4] Na základě jeho predikátu nelze soudit nic o jeho původu a mimoto jeho vztah k pánům z Jimlína je neprokazatelný, nejspíše byl jen nájemcem půdy nebo jejich vazalem. Nejnověji V. Pávek připomněl skutečnost, že se původní tvrz připomíná ještě v popisu hradu z roku 1511, kdy je pod ní zmiňovaný rybník, což opět zcela vylučuje možnost, že hrad vznikl na místě starší tvrze (Mareš – Mikovcová – Pávek – Rudolfová – Volf 2017, 94).

Pokud tedy odmítneme výše uvedené teorie o vzniku Nového Hradu jako neopodstatněné, musíme se vrátit k dějinám objektu v podobných intencích, jaké uváděli J. Veselý s A. Sedláčkem. V Jimlíně tedy stála původní tvrz, kterou vlastnili pravděpodobně až do roku 1465 páni z Jimlína, naposledy doložení jako vlastníci roku 1453 (Sedláček 1923, 199). Zmíněného roku ovšem Jimlín získal Albrecht Bezdružický z Kolovrat,[5] který okamžitě přistoupil ke stavbě nového hradu, k čemuž si vyžádal povolení od Jiřího z Poděbrad, který se stavbou souhlasil: „*Jiří z Boží vůle český král, Moravský markrabí, Lucemburský a Slezský kníže a Lužický markrabí atd. urozenému Albertu z Kolovrat z Bezdružic věrnému a milému, který nám předložil prosbu, vybudovat a vystavět hrad*

neb tvrz někde na svém dědičném kopci ležícím nedaleko tvrze Jimlín,… pročež, dáváme mu náš královský souhlas, aby sám řečený hrad neb tvrz směl a mohl opevnit zdmi, věžemi a příkopy, jak mu bude libo a jak bude chtít. … Vydáno v Praze dne druhého května léta Páně tisíc čtyři sta šedesát pět, sedmého roku vlády."[6]

O průběhu stavby a jejím dokončení snad vypovídá to, že Albrecht do roku 1473 užíval predikátu z Opočna, ale již následujícího roku 1474 se uvádí již na Novém Hradě (Paprocký z Hlahol 1602, 88; Sedláček 1923, 196).

Albrecht se dožil pravděpodobně vysokého věku a přežil svého stejnojmenného syna i dcery Alžbětu, Kateřinu a Annu, jejichž dědictví mu roku 1488 král Vladislav potvrdil jako odúmrť (Veselý 1893, 129). Albrecht sám umírá někdy kolem roku 1491, kdy je doložen naposledy (starší literatura vesměs uvádí datum 1490). Tehdy král Vladislav nechal vyplatit „*panu Albrechtovi Kolovratovi na Nových Hradích 100 kp na stavení věže, ješto se jemu byla zbořila, mandato dom. regis*", jak je uvedeno v kutnohorských Regestech werkových (Leminger 1924, 166). Tento zápis je v rámci zmíněného pramene ojedinělý. Důvodem výplaty bylo pravděpodobně to, že Albrecht měl v zástavě některé vsi v okolí, které mu král roku 1475 potvrdil (Zbytky register, 293).

Hrad i panství poté zdědili Jan, Felix (Šťastný), Purkart a Petr, kteří jej zpočátku drželi v nedílu. Roku 1501 vedli spor s příbuznými Janem Mašťovským a Zbyňkem Kornhauským z Kolovrat o příslušnost některých lidí v řadě vsí (Veselý 1893, 129). Roku 1511 se ale zmínění bratři rozdělili a při této příležitosti vznikl nejstarší popis hradu, který alespoň dává tušit, jak hrad tehdy vypadal:[7]

> *Díl Šťastného a Petra bratří Novohradských z Kolowrat.*
>
> *Zámek item nejvyššího domu ta polovice na tu stranu od Žatcze, i s síni, i s krovem, ten sklep pod tou síní, i s tím sklepem pod zemí, jako v ní pivo bývá, světnice veliká dolejší i s tím sklepem, domem i s tou síní před tou světnicí, ten sklep jako jest pod velikou světnicí; to všecko, což jest ve fortně, ten sklep nad zelenými vraty i tou pavlačí před tím srubem, půl placu v hradě na tu stranu podle kaple maštal veliká, kde jízdní koně stávají; také kovárna, ta světnice nad prostředním mostem i s tím se vším, což nad tou světnicí jest, v předním předhradí ta všecka strana na levé ruce i s tím krovem i s tou polovicí placu při té straně. Také ten krov nad kaplí i nad tou síňkou před kaplí mají všichni čtyři bratři zespolka upraviti a pobíjeti; A pan Jan a pan Purkart mají na svůj náklad klásti žlab nad kapli vedle domu kdybykoli potřeba byla. Také věže, mosty, brány, vrátka, studnice, pekárna, pivovar, lednice toho všeho půl. A čehož by komu bylo potřebí, abychom na to spolu nakladati; A v to aby toto zřízení bylo, aby jeden jednu pivo vařil; A neb v pekárně chléb pekl bez překážky druhého a druhý též zase; A jestliže by kdo ráčil více pivo vařiti a neb chléb péci a druhého nebylo potřeba, tehdy aby pekl chléb a pivo vařil bez překážky druhého;… Item polovice valů i s příkopy počna od prostředních vrat…* Text následně pokračuje dělením výnosů z polností a jiných příjmů, lesů, rybníků nebo také domu v Praze na Hradčanech atd.

Vzhledem k tomu, že předkládaná studie je zaměřena především na středověkou podobu hradu, jsou následné dějiny pojednány jen velmi stručně, a pokud není citováno jinak, vycházím z Veselého (1893, 130–131) a Sedláčka (1923, 196–197). Nejnověji se mladším dějinám Nového Hradu věnoval V. Pávek (Mareš – Mikovcová – Pávek – Rudolfová – Volf 2017, 97–123). K dalším dílčím změnám v dělení majetku došlo roku 1516 a 1520. Rozpad majetku pokračoval i s příchodem mladší generace. Nicméně roku 1552 bylo panství znovu sceleno. To otevřelo prostor pro první renesanční úpravy hradu, které V. Mencl datuje do doby kolem roku 1570 (Mencl 1967a, 1–2). Roku 1573 Volf Novohradský z Kolovrat prodává Nový Hrad pánům z Lobkovic a následně se zde rychle střídají další majitelé. Roku 1575 Nový Hrad vlastní Václav Franěk Strážský z Liběchova, který jej nechává stavebně upravovat

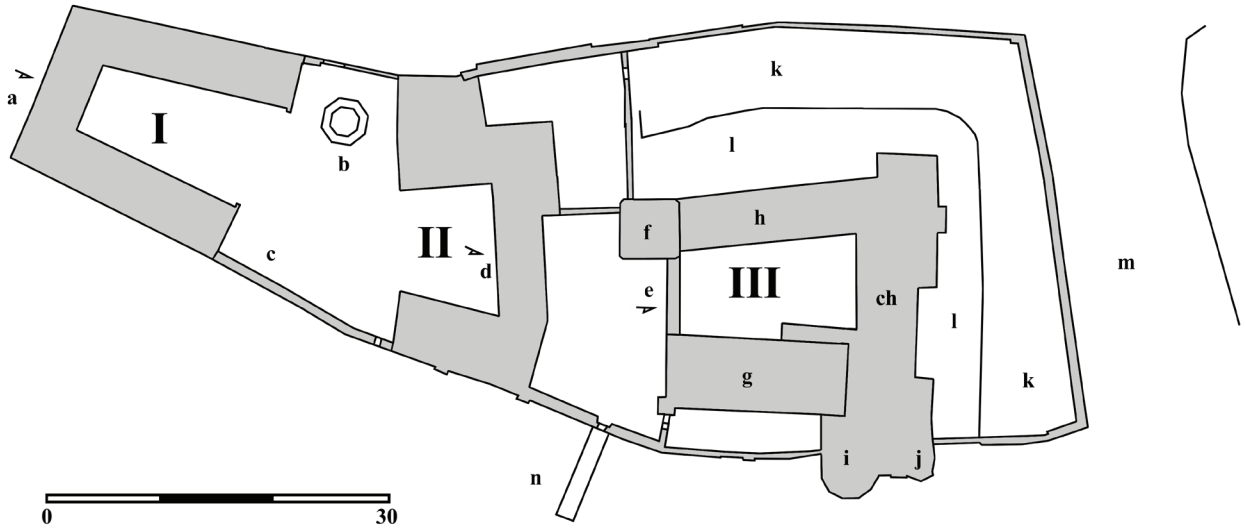

Obr. 3. Nový Hrad u Jimlína. Celková dispozice hradu: I. předhradí; a) první brána b) studna c) zaniklá hospodářská budova II. střední část d) 2. brána III. jádro hradu e) 3. brána f) věž g) Vysoké stavení h) severní křídlo ch) východní křídlo i) barokní kaple j) renesanční kaple k) valové opevnění l) vnitřní příkop m) vnější příkop n) jižní zahrada. Kresba F. Záruba. – ***Abb. 2.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Gesamtanlage der Burg; I. Vorburg a) erstes Tor b) Brunnen c) erloschenes Wirtschaftsgebäude II. Mittelteil d) 2. Tor III. Kernburg e) 3. Tor f) Turm g) „Hoher Bau" h) Nordflügel ch) Ostflügel i) barocke Kapelle j) Renaissancekapelle k) Wallbefestigung l) innerer Graben m) äußerer Graben n) südlicher Garten. Zeichnung F. Záruba.*

mistrem Vincencem Strašrybou. Od roku 1588 je zde pánem Šebestián Vřesovec z Vřesovic, po kterém dědil roku 1593 jeho syn Šebestián Vilém. Ten zemřel kolem roku 1597 bezdětný a jeho dědictví připadlo jeho bratrům Wolfovi a Janu Illburkovi. Roku 1620 byl hrad vyrabován vesničany, kteří se ukrývali v Lounech. Wolf umírá roku 1622 a odkazuje hrad svému synovci Wolfu Karlovi, který o svůj majetek záhy přišel při pobělohorských konfiskacích. Nový Hrad poté koupil Wolf Illburk z Vřesovic, který jej roku 1630 prodává Janovi z Aldringenu. Ten jej roku 1634 odkázal Strahovskému klášteru. Tehdy se zde rozběhla stavba severního křídla a nové kaple. Klášter se ale ocitl ve finančních potížích, a musel Nový Hrad prodat. Novým vlastníkem se stal braniborský markrabí Kristián Vilém. Roku 1670 Nový Hrad koupil Gustav Adolf z Varrensbachu, který dokončil raně barokní přestavbu. Roku 1715 hrad získala koupí paní Anna Barbora z Löwenegg-Tondeur a k další změně majitele došlo roku 1767, kdy panství koupil kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu. Následně byl zámek rodem Schwarzenbergů využíván jen k hospodářským účelům. Roku 1947 byl zámek zkonfiskován a přešel do majetku MNV v Jimlíně. V letech 1953–1970 byla hospodářská část využívána místním JZD. Stav Nového Hradu byl tehdy velmi špatný, proto již od 70. let 20. století postupně začaly drobné opravy, přičemž k rozsáhlejším úpravám bylo přistoupeno až od roku 1986. Stavební práce byly vedeny chaoticky a vzhledem k finanční náročnosti byly ukončeny již před rokem 1989. Renovace se znovu rozběhla v 90. letech 20. století. Současným vlastníkem objektu je Ústecký kraj.

Situace

Lokalita se nachází na severním okraji Džbánské vrchoviny, kterou charakterizuje mírně zvlněný reliéf terénu, modelovaného především údolími menších toků směřujících k severu k Ohři.

Pro stavbu hradu bylo vybráno nepříliš vysoké protáhlé návrší severozápadně od Jimlína, a to v jeho bezprostřední blízkosti. Mezi hradem a vsí se nachází údolí potoka Hasiny, proti kterému je nejvyšší místo hradu převýšeno asi jen o 28 m. Jižní svah do zmíněného údolí představuje jedinou

přirozenou překážku, západní a severní svahy jsou velmi pozvolné a východní okraj staveniště je téměř v rovině.

Hrad je v dnešním stavu dvojdílný. Předhradí je situováno na západním konci ostrohu, odkud je hrad také přístupný barokní branou. K ní po opyši stoupají přístupové cesty. Zástavba předhradí je přiložena k obvodové hradbě a obklopuje nádvoří v podobě písmene U. Střední část dispozice tvoří několik barokních budov seskupených kolem „čestného dvora", otevřeného do prostorů prvního nádvoří. Střední křídlo obsahuje náročnou barokní bránu s průjezdem. Boční křídla obsahují částečně již středověké a renesanční konstrukce.

Obr. 4. Nový Hrad u Jimlína. Barokní první brána do předhradí. Foto autor 2016. – ***Abb. 4.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Barockes erstes Tor in die Vorburg. Foto Autor 2016.*

Vlastní jádro hradu má nepravidelný, zhruba čtvercový půdorys. Uprostřed se nachází obdélné nádvoří, které je ze tří stran obklopeno zástavbou; vstupní západní strana je uzavřena hradbou, kterou prolamuje barokní brána. Vstupní strana byla zabezpečena hranolovou věží, která celou svou hmotou předstupuje před linii západní hradby. U její paty se pak nacházela původní brána, která je dnes zazděná. Na jižní straně stojí dvoupatrový podsklepený palác, který je v pramenech označován také jako „Vysoké stavení" a jenž dodnes vystupuje z hmoty hradu. Východní stranu uzavírá půdorysně velmi zajímavé jednopatrové křídlo, které je opatřeno „rizality" vystupujícími z půdorysu hradu podobně jako bašty. K Vysokému stavení a východnímu křídlu se pojí barokní kaple sv. Josefa. Severní křídlo bylo rovněž patrové a s výjimkou východní části vzniklo až v baroku.

Nevýhodná terénní situace hradu byla na severní a východní straně jádra hradu kompenzována mohutným valovým opevněním s čelní kamennou zdí. Mezi tímto okruhem a jádrem hradu se nacházel příkop. Příkop před valem se dochoval pouze na východní straně. Další příkop se nacházel před vstupním západním průčelím hradu, ale zde byl zaplněn sklepem s konírnami.

Předhradí

Předhradí je situováno západně od jádra hradu na mírně klesajícím terénu a má lichoběžný tvar zužující se směrem k západu. První brána do hradu vede od západu a je barokní. Severní, jižní a také západní obvod předhradí obklopují renesanční hospodářské budovy s četnými barokními a mladšími zásahy. Jedna z budov (dřevěná stodola) při jižním okraji zanikla a patrná je jen v terénním reliéfu. Na severní straně nádvoří se nachází kašna. Zdá se, že zmíněné budovy neobsahují relikty středověké zástavby, původní jsou jen některé úseky obvodové hradby na jižní straně. Zbylé části jsou omítnuty a nelze je spolehlivě zhodnotit.

Na východě je první nádvoří uzavřeno budovou, která je vystavěna příčně k ose hradu a je čtyřkřídlá. Tři křídla vytvářejí „čestný dvůr" a střední křídlo obsahuje náročnou raně barokní bránu s průjezdem. Budova je téměř celá raně barokní, nicméně na některých místech je možné pozorovat anomálie spojené s existencí starších středověkých nebo renesančních konstrukcí.[8] Zvláště na severní straně registrujeme relativně masivní zeď, která zjevně vypadává z půdorysu, a může tak být pozůstatkem některé z budov, jež jsou písemně doloženy v popisu hradu z roku 1511. Na opačné, jižní straně v obvodové zdi – tedy v původní hradbě – se nachází zazděné menší obdélné okénko, které opět může indikovat existenci nějaké starší budovy. V místech zmíněného příčného křídla je nutné předpokládat průběh gotického opevnění, které navazovalo na vnější valové opevnění jádra, k tomuto prvku se ještě vrátíme níže v textu.

Jádro hradu a jeho vnější opevnění

Jádro hradu je poměrně nevelké a jeho celkové rozměry jsou zhruba 60×65 m i s mladšími přístavky na jižní straně (kaple). Vzhledem k tomu, že hrad byl vystavěn ve velmi nevhodné terénní situaci, která poskytovala jen minimum přirozené ochrany, a to v době pohusitské, kdy se při obléhání již běžně používala dělostřelba, bylo nutné zajistit adekvátní obranu hradu. Z tohoto důvodu bylo na východní, severní a nejspíše i západní straně (kde později zaniklo) vybudováno mohutné valové opevnění. Bylo obdélné a vedlo souběžně s obvodem hradu, který kopírovalo ve vzdálenosti 30 až 35 m. Byla užita vylepšená varianta dobově zcela běžného typu fortifikace. Čelo valu bylo totiž opatřeno kamennou zdí, která byla v horní části prolomena obdélnými střílnami.

Fortifikace obklopila jádro hradu ze tří nejohroženějších stran a navíc mezi valem a jádrem hradu byl vybudován příkop. Další příkop obíhal vnější stranu před valem, dochoval se však jen na východní straně, kde je zahlouben do skály. Na severní byl tento příkop zavezen.

Obr. 5. Nový Hrad u Jimlína. Vnější čelní hradba valu, pohled od severu. Foto autor 2014. – ***Abb. 5.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Äußere Stirnseite der Wallmauer, Blick aus nördlicher Richtung. Foto Autor 2014.*

Obr. 6. Nový Hrad u Jimlína. Jedna z dochovaných střílen ve vnější hradbě na severní straně. Foto autor 2016. – ***Abb. 6.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Eine der erhaltenen Schützscharten in der Außenmauer auf der Nordseite. Foto Autor 2016.*

Jižní strana jádra hradu, která jako jediná byla chráněna přirozeným srázem spadajícím do údolí, byla opevněna běžnou hradbou, která se dodnes dochovala, byť s řadou mladších zásahů.

Jak bylo zmíněno výše, na západní straně se opevnění nedochovalo a nacházejí se zde mladší barokní budovy. V popisu hradu z roku 1511 je zmiňována „*ta světnice nad prostředním mostem i s tím se vším, což nad tou světnicí jest*“. Zbytky jakési starší budovy jsou obsaženy v severním křídle barokní budovy (zvláště východní zeď je abnormálně mohutná), což bylo rovněž zmíněno výše. V průběhu severní vnější hradby je dnes dobře patrný zlom, a to v přibližné vzdálenosti 30 m od západního průčelí jádra hradu; zde se nacházelo nároží zdi vnějšího valu, která se zde lomila k jihu, a na ni navazuje hradba předhradí.

Západní vstupní strana a věž

Západní stranu jádra hradu uzavírá hradba široká zhruba 2 m, která je prolomena raně barokní branou s náročně provedenou edikulou. Na jižní straně hradba navazuje na západní průčelí jižního křídla a na severní straně se nachází hranolová věž, která celou svou hmotou předstupuje před linii hradby.

Hradba je dnes ukončena mladší, nejspíše renesanční zdí obranného ochozu. Ta je opatřena slepou arkádou, jejíž oblouky jsou zazděny cihelným zdivem, zatímco oblouky jsou opukové. Původní brána se nacházela severně při věži, kde registrujeme její zazděný otvor, dnes zakrytý omítkou. Dobové fotografie stavu před opravou zachycují na nádvorní straně dřevěný překlad (existenci brány zde zaregistrovala již Menclová 1972/II, 364). Vlastní otvor brány na vnější straně byl znovu ověřen při opravě omítky v roce 2015. V místě brány se dnes nachází barokní vstup do sklepů, které vyplnily prostor někdejšího hradního příkopu.

Obr. 7. Nový Hrad u Jimlína. Pohled na věž od jihu, stav před poslední rekonstrukcí, kdy byla omítnuta armovaná nároží. Foto autor 2014. – ***Abb. 7.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Blick aus südlicher Richtung auf den Turm, Zustand vor dessen letzter Rekonstruktion, bei der seine bewehrte Ecke verputzt wurde. Foto Autor 2014.*

Věž je hranolová a za současného stavu zcela omítnutá. Poslední podlaží věže, kryté novodobou replikou barokní cibulové střechy z roku 1738 (?), je opatřené ochozem.[9] Nároží věže jsou poněkud nezvykle okoseny a jsou armovány pískovcovými tesanými kvádry, zbylé zdivo je opukové, kladené do řádků. Nad povrch okolního terénu vystupuje základový okosený sokl a lehce nad polovinou věže, nad úrovní prvního patra, je zdivo na exteriéru mírně odstupněno okosenou římsou. Uvnitř věže se v dolní části nachází nevelká dutina o rozměrech 1,96×1,99 m, která je zaklenuta valenou cihelnou klenbou; síla zdí věže se zde pohybuje kolem 4 m. Dutina vyplňuje více než polovinu výšky věže a klesá hluboko pod úroveň nádvoří. Interiér věže byl dlouhou dobu zasypán odpadem a popelem. Při odstranění zásypu v roce 2014 byly na některých opukových kamenech nalezeny dobové ornamentální i figurální rytiny, např. varianty pentagramu, postava bojovníka, ženy, dvě drobné postavičky, z nichž jedna klečí a modlí se ke kalichu (s hostií?) a další. Kromě těchto rytin jsou zde patrné druhotné zazděné pískovcové články (ostění okna nebo portálu s okosenou hranou) z nějaké starší stavby. Původně se zde nacházely dřevěné podlahy, ty jsou dnes odstraněny. Vyšší patra věže obsahují především schodiště vedoucí na ochoz. Prostor této horní etáže je osvětlen jedním barokním oknem od severu.

Obr. 8. Nový Hrad u Jimlína. Vnitřní nádvoří jádra hradu, pohled od východu. Foto autor 2016. – ***Abb. 8.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Innenhof der Kernburg, Blick aus östlicher Richtung. Foto Autor 2016.*

Obr. 9. Nový Hrad u Jimlína. Původní hlavní palác tzv. Vysoké stavení, pohled z věže. Foto autor 2016. – ***Abb. 9.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Ursprünglicher Hauptpalast, sogenannter „Hoher Bau", Blick vom Turm. Foto Autor 2016.*

Jižní křídlo zvané Vysoké stavení

Jižní křídlo, které je v dobových pramenech označované coby Vysoké stavení, je původním hlavním palácem, což je zřejmé jak z popisu hradu z roku 1511, tak z celkové podoby stavby. Plnilo stejnou úlohu i po raně barokní přestavbě, kdy zde vznikly hlavní reprezentativní prostory zámku.

Jedná se o dvoupatrovou obdélnou podsklepenou budovu, která má rozměry 31,5×12,5 m a je delší osou orientovaná ve směru východ-západ. Obvodové zdi jsou ve všech úrovních velmi masivní, v přízemí je to 2,3 m a v druhém patře ještě 2 m. Exteriér budovy je výsledkem raně barokní přestavby, a to včetně sedlové střechy, která je na západní straně opatřena polovalbou a na východě valbou.

Pod palácem se nacházejí sklepy, které byly přístupné z nádvoří po schodišti klesajícím do střední klenuté chodby, situované mírně mimo střed budovy. Západní sklep je klenut valenou klenbou. Přístupný byl pozdně gotickým portálkem s půlkruhovým záklenkem, který byl rámován malovanou páskou z hlazené omítky. Ve vrcholu páska přerůstá v oslí hřbet. Identický portál vedl i do východního sklepa, který byl dodatečně prohlouben o další podlaží. Mladší schodiště ústí právě do tohoto pozdně gotického portálu, zatímco horní sklep musel být zpřístupněn novým vstupem. S výjimkou spodního sklepa, který je nejspíše až ze 17. století, je tato etáž pozdně gotická.

Obr. 10. Nový Hrad u Jimlína. Vstupní chodba do sklepů pod Vysokým stavením, pohled k jihu. Foto autor 2016. – ***Abb. 10.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Zugang in den Keller unter dem „Hohen Bau", Blick in südliche Richtung. Foto Autor 2016.*

Obr. 11. Nový Hrad u Jimlína. Portál vedoucí do západního sklepa pod Vysokým stavením. Foto autor 2016. – ***Abb. 11.*** *Nový Hrad bei Jimlín. In den westlichen Keller unter dem „Hohen Bau" führendes Portal. Foto Autor 2016.*

Přízemí paláce je klenuté valenou, pravděpodobně pozdně gotickou klenbou a dnes ho dvojice barokních příček dělí na tři místnosti. Původní dělení není známo, popis hradu z roku 1511 připomíná jen „*sklep*". Uprostřed se dnes nachází novověká černá kuchyně s dochovaným dýmníkem a topeništěm. Do této části pak vedl hlavní vstup z nádvoří a také jeden z jižního parkánu, ten je ovšem až novověký. Z této střední části byly přístupné sousední prostory. Západní místnost byla osvětlena menším oknem z nádvoří, které má obnovené gotické ostění, a druhým větším od západu, které je ale novověké nebo dodatečně rozšířené. Východní místnost je přístupná také z chodby před kaplí, ale stáří tohoto vstupu je nejisté. Na jižní straně se pak nachází jedno okno a na severu jsou dvě okna, která vedou do prostoru mladšího schodiště vedoucího do prvního patra. Dnes jsou okna opatřena obdélným tesaným ostěním z 80. let 20. století a mají gotizující podobu. Zda jejich podoba vychází z původní podoby, není zřejmé.

Ve východní zdi při jihovýchodním nároží se nachází menší pozdně gotický portálek, který vedl do chodby k přikládacímu otvoru kamen při jižní vnější zdi paláce.[10] Přikládací otvor je patrný z interiéru chodby a také v sondě v koutě kaple, protože byl zazděn. Vzhledem k tomu, že zmíněný přikládací otvor je více než z poloviny zakryt západní zdí kaple, která zaslepila také komín, je možné uvažovat o tom, že zmíněná chodba byla vybudována už koncem 15. nebo počátkem 16. století a asi souvisela se stavbou předcházející kapli. Je tedy možné předpokládat, že se východní křídlo podobně jako na severu (k čemuž se ještě vrátíme) zalamovalo k západu a obsahovalo obytný prostor vytápěný kamny.

První patro je dnes barokně upravené (kolem roku 1670) a obsahuje trojici klenutých místností s náročnou štukovou a malířskou výzdobou. Bezpochyby šlo o piano nobile a hlavní reprezentativní prostory zámku. Největší sál se nachází ve východní části a zabírá více než polovinu plochy podlaží, v západní části jsou dvě menší místnosti (podrobněji Lejsková-Matyášová 1973, 37–39). Rozdělení prostoru není středověké a v této úrovni nejsou patrné žádné středověké detaily, s výjimkou dvou dnes zazděných a omítnutých menších obdélných okének na jižní straně, jejichž ostění byla patrná před obnovou.[11] V popisu hradu z roku 1511 se zde připomíná síň.

Druhé patro paláce je plochostropé a dnes je scelené do jednoho velkého sálu. Původně se zde ovšem nacházely tři místnosti, jejichž příčky byly při renovaci v 80. letech 20. století odstraněny. Ve východní části patra je severní zeď v kratším úseku zeslabena, čímž vznikl jakýsi výklenek nekorespondující s půdorysem místnosti. Snad by se mohlo jednat o relikt roubené světnice, které často výrazně zasahovaly do šíře zdí. Jiné středověké členění či detaily zde nejsou patrné. Trámový strop je dendrologicky datován 1616+ a nejspíše je podobného stáří jako krov, pro který bylo dřevo káceno v letech 1630 a 1631.

Východní křídlo

Východní křídlo je jednopatrové, částečně podsklepené a má poměrně neobvyklý a složitě utvářený půdorys. Tato část hradu prošla poměrně náročným stavebním vývojem, který je velmi zajímavý. Zde se také setkáme s relikty pozdně gotické nástěnné výzdoby.

Křídlo lze rozdělit na tři části, a to na jižní, střední a severní, přičemž severní a jižní části byly upraveny tak, aby vystupovaly z půdorysu hradu a umožňovaly krytí boční palbou podobně jako bašty, což potvrzuje i existence střílny v severní části. Zatímco nádvorní zeď byla zcela rovná, mezi jižním křídlem a sousedním Vysokým stavením byla úzká ulička, kterou dnes vyplňuje chodba vedoucí ke kapli sv. Josefa.

Jižní část východního křídla měla lichoběžný tvar a její jižní zeď je zapojena do vnější hradby obvodového opevnění, která probíhá po hraně terénu. Na východě tato hradba navazuje na valové opevnění a také uzavírá vnitřní příkop. Dále směřuje na západ před Vysokým stavením k předhradí.

Obr. 12. Nový Hrad u Jimlína. Severní část východního křídla, pohled od východu. Foto autor 2016. – ***Abb. 12.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Nordteil des Ostflügels, Bick aus östlicher Richtung. Foto Autor 2016.*

V přízemí je jižní část východního křídla dělena barokní příčkou na dva menší prostory, které jsou klenuté valenými klenbami se styčnými výsečemi. Kromě obvodových zdí zde nebyly zjištěny žádné další gotické prvky. První renesanční patro je vyzděné z cihel. V. Mencl uvádí, že jeho zdivo je provázané s renesanční kaplí, která byla dodatečně přistavěna před jižní průčelí (Mencl 1967b, 3–4). V 17. století pak byla k západnímu boku přistavěna větší kaple sv. Josefa a prostor mezi novou a starou kaplí vyplnil přístavek obsahující v přízemí sakristii a v patře panskou oratoř otevřenou oknem do závěru nové kaple.

Jak jsem upozornil výše, v nároží sousedního Vysokého stavení se nachází přikládací chodba, která se zjevně váže ke starší situaci, a na místě barokní kaple nejspíše existovalo obytné křídlo.

Střední část křídla obsahuje dvě místnosti. Střední místnost patří k nejlépe dochovaným středověkým prostorům hradu. Je sice klenutá mladší renesanční valenou klenbou s výsečemi, ale na třech stěnách se dochovaly relikty pozdně gotické výmalby. Prostor je obdélný a při východní

Obr. 13. Nový Hrad u Jimlína. Detail pozdně gotické rizalitu východního křídla. Foto autor 2016. – ***Abb. 13.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Detail des spätgotischen Risalits des Ostflügels. Foto Autor 2016.*

Obr. 14. Nový Hrad u Jimlína. Detail okna pozdně gotického rizalitu. Foto autor 2016. – ***Abb. 14.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Detail eines Fensters des spätgotischen Risalits. Foto Autor 2016.*

obvodové zdi se nachází rozměrná nika překlenutá pasem, v níž je umístěné menší okénko. Další zazděné okno se nacházelo na protější západní straně a vedlo do prostoru uličky u Vysokého stavení. Okenní nika je vybavena bočními sedátky a je překlenuta segmentovým obloukem. Na jižní a západní stěně a také na klenebním pasu na východní straně byly v nedávné době nalezeny malby ze sklonku 15. století. Na západní stěně se pak podařilo prokázat existenci starší vrstvy dekorativní barevné výmalby. Na jižní straně se nachází výjev s dvěma páry zápasníků nebo šermířů, na západní je zobrazena velká turnajová scéna a klenební pas na východní straně je zespodu pokryt vegetabilní ornamentální malbou, zatímco jeho bok je zdoben iluzivní římsou s kraby (Horová 2017, 65–83).

Pozoruhodná je také severní místnost, která je zaklenuta valenou klenbou s hřebínky. Na půdorysu poněkud překvapí velmi subtilní vnější, tj. východní zeď, která je zde více než o polovinu užší než v sousedním prostoru a obsahuje v horní části dvě malá kruhová okénka, pod kterými se nacházelo zazděné obdélné okno s dřevěným ostěním. Podobné kruhové okénko vede i do nádvoří a pod ním je zazděný vstup a jedno okno. Tento stav je výsledkem několika stavebních úprav. Zmíněné zeslabení obvodové zdi je zjevně již renesančním zásahem, protože klenby a jejich štukové hřebínky dosedají do koutů a v klenbě není patrné dodatečné zeslabení.

Obr. 15. Nový Hrad u Jimlína. Místnost v severní části východního křídla, která byla v popisu hradu z roku 1511 označena jako *„dolejší světnice“*. Foto autor 2016. – ***Abb. 15.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Raum im Nordteil des Ostflügels, der in der Beschreibung der Burg aus dem Jahr 1511 als „untere Stube“ bezeichnet wird. Foto Autor 2016.*

Důvodem pravděpodobně byla snaha získat větší obytný prostor, s podobnou praxí se na hradech setkáváme poměrně často. Kruhová okénka jsou výsledkem schwarzenberské adaptace z roku 1832. Tehdy byl tento prostor upraven z koníren na úřední místnost, konkrétně na pokladnici.[12] S tím souviselo i zazdění vstupu z nádvoří a zřízení drobných kruhových větracích okének, kterými nebylo možné se dostat dovnitř nebo ven.[13] První patro je podobně jako v jižní části až renesanční a jeho zdivo je cihelné.

Severní část východního křídla je půdorysně nejsložitější. Jeho základem je obdélná trojprostorová budova, která podobně jako jižní část vystupuje z obrysu hradu. K ní se ještě pojilo krátké severní křídlo, které bylo její součástí a zasáhlo do jejího půdorysu. Je tedy bezesporu starší než navazující severní křídlo, které můžeme s jistotou datovat až do barokního období. Z dobových zpráv víme, že se zde nacházela studna zasypaná až v 19. století, konkrétně roku 1823.

Obr. 16. Nový Hrad u Jimlína. Portál vedoucí z nádvoří do „dolejší světnice“ v severní části východního křídla. Foto autor 2016. – ***Abb. 16.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Vom Hof in die „untere Stube“ im Nordteil des Ostflügels führendes Portal. Foto Autor 2016.*

Obr. 17. Nový Hrad u Jimlína. Místnost ve střední části východního křídla s dochovanou pozdně gotickou výmalbou. Foto autor 2014. – ***Abb. 17.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Raum im Mittelteil des Ostflügels mit erhaltenen spätgotischen Malereien. Foto Autor 2014.*

Pod severní částí východního křídla se nachází sklep, který je přístupný z místnosti, kde se původně nacházela studna. Prostor sklepa je zaklenut valenou klenbou a je rozdělen zdí na dva menší prostory. K odvětrání slouží nevelké okénko v severní zdi. V jihozápadním koutě se nachází šachtička vedoucí směrem vzhůru, zaslepená plochými kameny. Nad ní se v přízemí a v prvním patře nachází komínové těleso.

Nejjižnější místnost přízemí severní části je klenuta valenou klenbou s hřebínky, které zde kombinují křížová pole s řadou kružnic ve vrcholu klenby. Nádvorní zeď je zde, podobně jako v sousední místnosti ve střední části, zeslabená, a to opět za účelem získat co největší obytný prostor. Do místnosti se dnes vstupuje z nádvoří velkými dveřmi, které jsou pozůstatkem adaptace z 18. století na konírny. Prostor osvětluje rozměrné pozdně gotické okno s obnoveným vnitřním křížem. Střední místnost je o něco menší, do půdorysu budovy zde totiž zasahuje kratší severní křídlo. Zato však je opatřena pozdně gotickým arkýřem, respektive rizalitem, který rozšířil obytnou plochu. Tento rizalit je v ose opatřen velkým oknem s profilovaným ostěním a vnitřním křížem, týchž rozměrů jako v sousední místnosti, a v bočních stěnách jsou drobné niky po zaslepených menších oknech, které jsou u profánních arkýřů velmi časté (např. pernštejnský zámek v Pardubicích). Je evidentní, že tento rizalit byl přiložen dodatečně ke staršímu zdivu na spáru. Na snímcích pořízených před obnovou se

Obr. 18. Nový Hrad u Jimlína. Turnajová scéna na západní stěně, kolem roku 1490. Foto autor 2010. – ***Abb. 18.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Turnierszene an der Westwand, um 1490. Foto Autor 2010.*

vlevo od jeho boční jižní stěny rýsuje ostění zazděného staršího okna. Vstup do místnosti byl veden jednak ze sousední jižní místnosti a také z nádvoří kratší chodbičkou kolem komínového tělesa a drobného prostoru určeného k přikládání do kamen. Chodbička má dosud dochovaný pozdně gotický portál. Severní místnost je velmi prostá a je klenutá valenou klenbou s hřebínky. Její osvětlení zajišťuje poměrně vysoko položené obdélné okénko s dochovaným gotickým ostěním; podobné okno bylo nalezeno také na severní straně, kde je ovšem po opravě již omítnuté. V západní zdi se pak nacházela zazděná střílna, která je dnes opět zakrytá omítkou. Z pozice střílny a zmíněných oken se zdá, že se zde původně nacházela dvě nižší podlaží.

V krátkém severním křídle se nacházela zhruba čtvercová místnost, v níž se poprvé roku 1664 připomíná hluboká studna, z níž se tahala voda pomocí velkého kola (Veselý 1893, 136). Zeď k sousednímu baroknímu křídlu je o něco širší, než jsou jeho příčky, ale je barokní.[14] Další anomálie registrujeme v krátkém úseku nádvorní zdi. Tato zjištění spolu s celkovou dispozicí ukazují na gotický prostor. To zcela potvrzuje nález pozdně gotických maleb z doby krátce po roce 1500 na severní a částečně také na východní zdi (k malbám podrobněji: Dienstbier 2015, 389; Záruba 2016a, 389). Celkem se zachovaly tři fragmenty z bezpochyby celoplošné výzdoby. Na severní zdi vlevo je to vůz, na němž je naložen sud; vůz táhnou dva koně, na jednom z nich jede voják, za vozem stojí žena. Vpravo se pak nachází zbrojnoš s halapartnou, kterého obklopují další postavy. Na výjevu vlevo figuruje kráčející muž, vpravo jakási postava s tornou (snad loveckou), na niž dotírá pes. Poslední scéna je dochována v nevelkém torzu a je zde patrná ležící či padající postava, na níž stojí nějaký druh ptáka (dochovány jsou jen jeho pařáty). Snad jde o výjevy z hradního provozu, popřípadě by se mohlo jednat o zobrazení života Neitharta, tedy motivu, který byl, jak se zdá, od konce 14. století velmi oblíbený. O tom svědčí mimo jiné moralizující povzdech Jana

Obr. 19. Nový Hrad u Jimlína. Šermířská nebo zápasnická scény na jižní stěně, kolem roku 1490. Foto autor 2010. – ***Abb. 19.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Fecht- oder Zweikampfszene an der Südwand, um 1490. Foto Autor 2010.*

Obr. 20. Nový Hrad u Jimlína. Místnost v severní části východního křídla, kde se měla nacházet studna, nástěnné malby jsou z doby krátce po roce 1500. Foto autor 2014. – ***Abb. 20.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Raum im Nordteil des Ostflügels, wo sich ein Brunnen befunden haben soll, Wandmalereien aus der Zeit kurz nach 1500. Foto Autor 2014.*

Obr. 21. Nový Hrad u Jimlína. Detail scény se sudem na voze, krátce po roce 1500. Foto autor 2014. – ***Abb. 21.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Detail einer Szene mit Fass auf einem Wagen, kurz nach 1500. Foto Autor 2014.*

Husa nad tím, že si lidé „*miesto obcovánie Krista malují život Najharta*" (Hus, Výklad desatera božieho, 77). Zvláště scéna se sudem by mohla odpovídat jednomu oblíbenému výjevu, který je znám pod názvem Neithart a včely, v němž se zmíněný hrdina ukryl do sudu na voze a nad ním létá hejno včel. Bohužel, této identifikaci brání skutečnost, že zde není Neithart zobrazen a chybí i včely (k tomuto výjevu blíže Matter 2005, 435–455; Dienstbier v tisku).

První patro severní části východního křídla je v plném rozsahu gotické (na rozdíl od zbylé části východního křídla) a je tvořeno opukovým zdivem. Také severní zeď krátkého křídla nad studnou je gotická. Navázání barokního zdiva se projevuje jako sotva patrný vertikální zlom. Barokní zdivo je založené lehce za lícem spodní obvodové hradby, čímž zde vznikl drobný schod, který není na starším křídle patrný, a tudíž lze obě fáze bezpečně odlišit i přesto, že je zde zdivo dnes omítané. Západní a jižní nádvorní zeď křídla nad studnou je již barokní.

V prvním patře severní části východního křídla se opakuje trojprostorové schéma se střední místností s arkýřem. I zde se setkáváme s širším blokem komínového tělesa, kde se pro změnu nachází drobná černá kuchyně. Jižní místnost je o něco menší než v přízemí, do její západní zdi bylo totiž vloženo schodiště vedoucí do podkroví. Celé první patro je opatřeno malovanými záklopovými stropy, které jsou dendrochronologicky datovány do let 1697–1698.

Kromě již zmíněných úprav východního křídla je nutné zmínit vznik nádvorní arkády, kterou V. Mencl označuje za renesanční s dodatečnou raně barokní úpravou (Mencl 1967b, 4). Nicméně její současný stav ukazuje spíše na raně barokní podobu, první patro pak je koncipováno jinak a je jistě mladší. Současně se vznikem arkády, nebo jen krátce poté, bylo postaveno schodiště přiložené k severnímu průčelí Vysokého stavení.

Severní křídlo

Severní křídlo je jednopatrové a je přiloženo k obvodové hradbě, vyplňuje tedy prostor mezi věží a východním křídlem, respektive navazuje na jeho severní trakt, který obsahoval studnu. V přízemí jsou čtyři stejně velké klenuté místnosti a při věži se nachází schodiště do prvního patra. V patře se pak nalézají čtyři obytné místnosti a spojovací chodba, která vede k severnímu traktu východního křídla. Starší literatura poměrně shodně předpokládala jeho vznik v 17. století, kdy mělo být rozestavěno ještě strahovskými premonstráty a dokončeno poté až za následných vlastníků (Mencl 1967b, 5; Antošová – Macek – Protiva 1973, 22). Nejnovější dendrochronologický výzkum dřevěných stropů v prvním patře a krovu datuje křídlo do let 1703–1704, což ukazuje spíše na obnovu severního křídla než na jeho vznik. Každopádně celé toto křídlo je barokní a neobsahuje středověké konstrukce, s výjimkou severní obvodové hradby.

Stavební vývoj a datování

Celková dispozice a také zachované architektonické detaily dávají tušit postupné narůstání hradu ve třech stavebních etapách, které je možné relativně spolehlivě datovat. Již výše jsme odmítli teorii, že hrad pochází ze 14. století, jako neodůvodněnou. Nenacházejí se zde žádné prvky, které by jednoznačně musely pocházet již ze 14. století. Nicméně lze souhlasit s názorem D. Menclové, že tzv. Vysoké stavení vskutku vzniklo jako první (Menclová 1972/II, 345–346) a až s menším časovým odstupem byla realizována zbylá zástavba jádra, tedy zvláště obvodové hradby a východní křídlo.

Architektura zmíněného Vysokého stavení byla srovnávána s architekturou největších tvrzí 14. století (Volyně), proti kterým je ale téměř o třetinu větší. Zcela nepostřehnuta zůstala celková mohutná hmota tohoto paláce, který by se jistě neztratil ani na královských hradech. Jen o málo větší je dolní palác na Točníku a více méně shodné rozměry se předpokládají na Králově dvoře u sv. Benedikta na Starém Městě pražském. Popis hradu z roku 1511 v prvním patře paláce dokládá sice jen „*síň*“, tedy velký sál, ale je pravděpodobné, že ten nevyplňoval celou plochu paláce. Nejspíše se zde nacházely další menší obytné místnosti, o čemž svědčí nález menších oken na jižní straně paláce. Velký sál o délce dosahující 28 m, tedy rozměrově identický s největšími sály královských hradů 13. a 14. století, by nejspíše na šlechtickém hradě méně významného rodu nenašel uplatnění (k podobě velkých sálů na královských hradech 12.–14. století Záruba 2016c, 75–114). Na základě dochovaných kamenických článků, jako jsou portály ve sklepě nebo zmíněná okna na jižní straně, lze Vysoké stavení rámcově datovat do druhé poloviny 15. století.

Vysoké stavení nejspíše bylo vystavěno v předstihu, tak aby hrad byl co nejdříve obyvatelný, stavělo se tedy od roku 1465 a práce byly nejspíše hotovy již o devět let později. Následně bylo přistoupeno ke stavbě dalších budov a hradeb obklopujících vnitřní nádvoří.

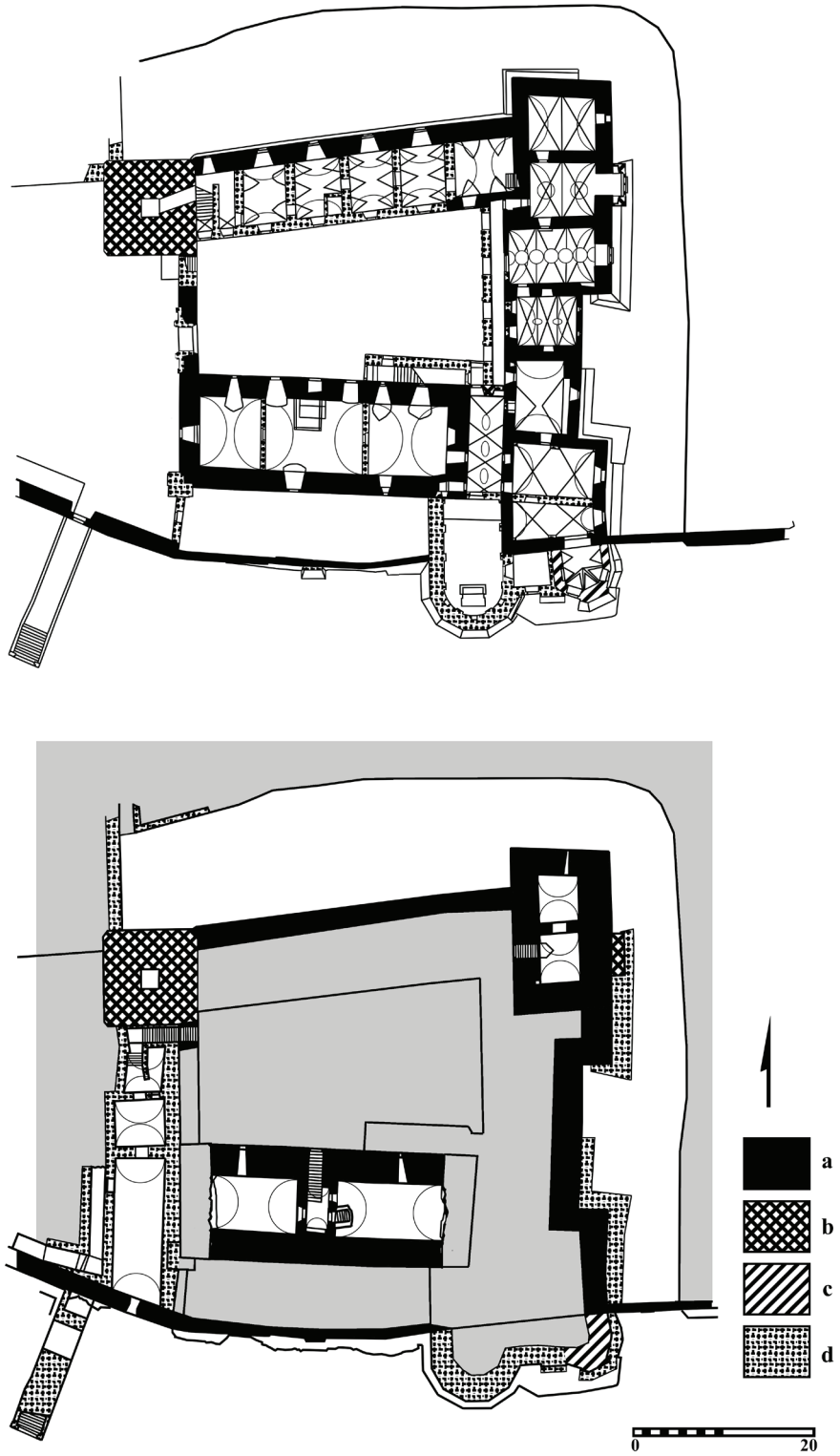

Obr. 22. Nový Hrad u Jimlína. Půdorys přízemí a 1. podzemního podlaží; a) zdivo první stavební etapy z doby po roce 1465 b) pozdně gotické zdivo z konce 15. století c) renesanční zdivo d) barokní zdivo ze 17.-18. století bez rozlišení jednotlivých etap. Kresba autor podle zaměření J. Fišera z roku 1955, upraveno a doplněno. – ***Abb. 22.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Grundriss des Erdgeschosses und des 1. Untergeschosses; a) Mauerwerk aus der ersten Bauphase aus der Zeit nach 1465 b) spätgotisches Mauerwerk aus dem Ende des 15. Jahrhunderts c) Mauerwerk aus der Renaissance d) barockes Mauerwerk aus dem 17.-18. Jahrhundert ohne Unterscheidung der einzelnen Bauphasen. Zeichnung Autor nach Messungen von J. Fišer aus dem Jahr 1955, bearbeitet und ergänzt.*

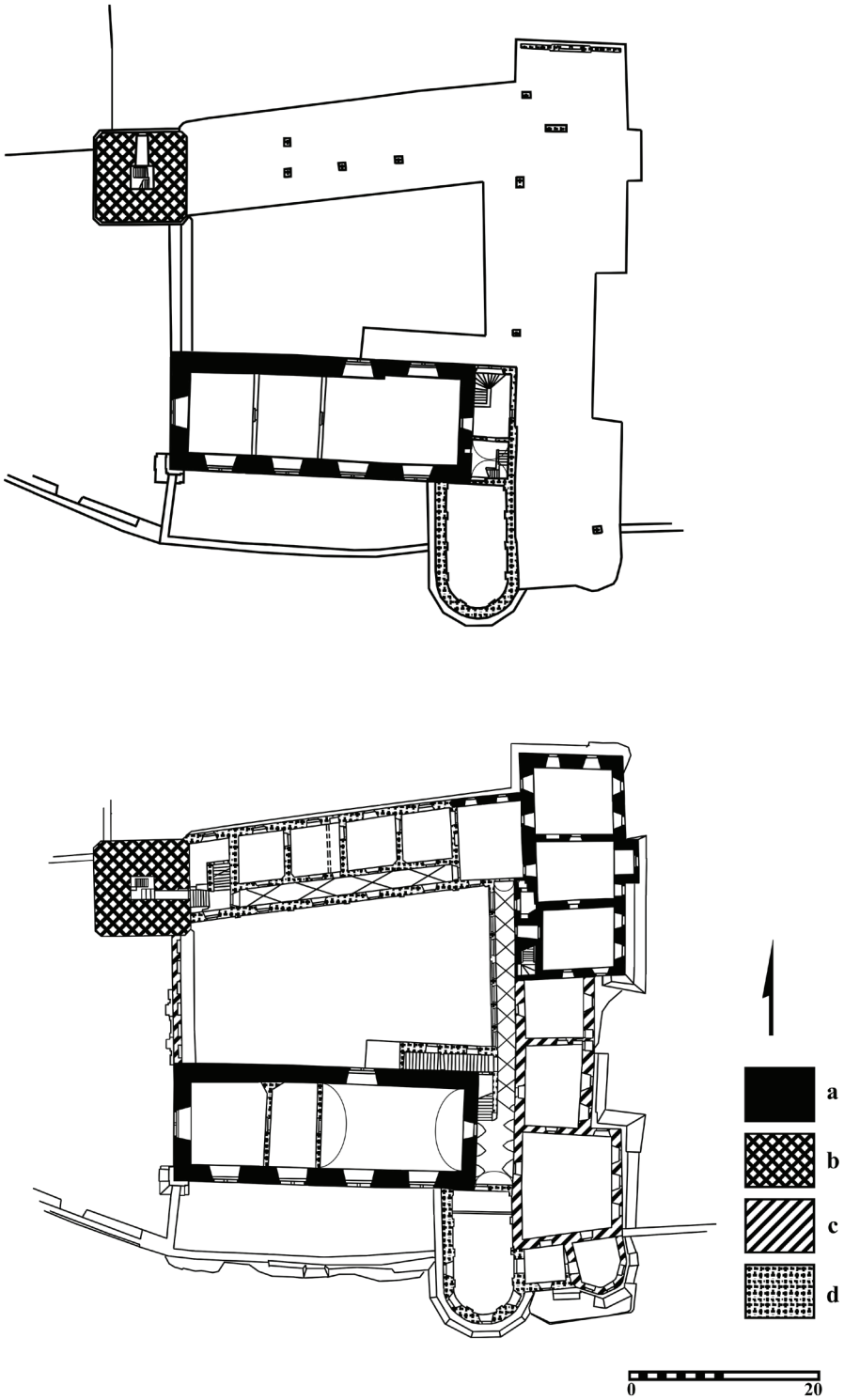

Obr. 23. Nový Hrad u Jimlína. Půdorys druhého a prvního patra; a) zdivo první stavební etapy z doby po roce 1465 b) pozdně gotické zdivo z konce 15. století c) renesanční zdivo d) barokní zdivo ze 17.-18. století bez rozlišení jednotlivých etap. Kresba autor podle zaměření J. Fišera z roku 1955, upraveno a doplněno. – ***Abb. 23.*** *Nový Hrad bei Jimlín. Grundriss des zweiten und ersten Stockwerks; a) Mauerwerk der ersten Bauphase aus der Zeit nach 1465 b) spätgotisches Mauerwerk aus dem Ende des 15. Jahrhunderts c) Mauerwerk aus der Renaissance d) barockes Mauerwerk aus dem 17.-18. Jahrhundert ohne Unterscheidung der einzelnen Bauphasen. Zeichnung Autor nach Messungen von J. Fišer aus dem Jahr 1955, bearbeitet und ergänzt.*

Zde především zaujme východní křídlo, které obsahuje obytné a reprezentativní prostory v úrovni přízemí. První patro, s výjimkou severního dílu, je až renesanční. Zda se zde nacházela hrázděná či roubená nástavba, popřípadě zda celá zástavba byla úmyslně držena co nejníže, tak aby byla chráněna valem a ukončoval ji jen obranný ochoz, nevíme. Možná je i ta varianta, že při renesanční přestavbě byla horní část zdiva z neznámého důvodu snesena a znovu vyzděna. Nicméně je zřejmé, že se při jeho stavbě počítalo s jeho využitím v obraně, což mělo vliv na půdorys. Ten byl uzpůsoben k vedení boční střelby, čímž byly nahrazeny bašty. O tomto účelu svědčí také nález střílny v severní části východního křídla. Do jisté míry zvláštností je výskyt obytných a reprezentativních prostor v úrovni přízemí východního křídla. To bylo bezpochyby dáno tím, že pan Albrecht z Kolovrat měl čtyři syny, kteří ještě za jeho života měli rodiny a také po jeho smrti společně užívali různé části hradu. To samozřejmě vedlo k většímu tlaku na to, aby se všechny dostupné prostory v jádře využívaly k obytným účelům. Navíc je zřejmé, že se tyto prostory nadále upravovaly a zvelebovaly, o čemž svědčí výskyt nástěnných maleb z konce 15. století. V téže době byla přestavěna severní část tohoto východního křídla a vznikl arkýř a také nové velké okno v sousední místnosti. Tato zdánlivě anomální situace má ovšem poměrně hodně paralel, řada hradů byla totiž v rámci dědictví rozdělena mezi několik vlastníků, a pokud tyto části nebyly zcela vyvážené, jako tomu bylo například na Švihově, docházelo k různým stavebním adaptacím nebo rovnou ke vzniku nových paláců. Příkladem může být Libštejn, který byl rovněž ve vlastnictví jedné z větví Kolovratů, nebo Šumburk, který vlastnili Krištof a Šťastný Fictůmové a druhý z bratrů si zde vystavěl nový rozlehlý palác označovaný rovněž jako „*Nové stavení*“. Zvláštností Nového Hradu je to, že zmíněné východní křídlo bylo pravděpodobně stavěno již od počátku s tímto účelem, což zjevně bylo dáno rodinnou situací.

V opakovaně zde zmíněném popisu hradu z roku 1511 se k východnímu křídlu váže následující informace: „*… světnice veliká dolejší i s tím sklepem, domem i s tou síní před tou světnicí, ten sklep jako jest pod velikou světnicí.*“ Velikou světnicí je nejspíše myšlena místnost s arkýřem, síní místnost v jejím jižním sousedství. Z upřesnění, že jde o dolejší světnici, je zřejmé, že se prostor nacházel v přízemí, a také že možná existovala hořejší světnice, o které se listina nezmiňuje, protože řeší dělbu majetku pouze mezi dvěma bratry. Která část byla nazývána „domem“, není zřejmé, možná tím bylo myšleno severní křídlo nad studnou, k čemuž se ještě vrátíme. Naproti tomu sklep pod velkou světnicí lze s naprostou jistotou ztotožnit s jediným sklepem v severní části východního křídla.

K obytným účelům sloužilo přízemí východního křídla i po renesanční přestavbě; ještě v popisu hradu z roku 1664 je tato část uváděna jako „*rezidence a bydlení pro jednoho kavalíra*“ a v přízemí se měly nacházet tři štuby (vytápěné světnice), tři klenuté komory, čtyři sklepy a jedna hluboká studna, z které se tahala voda pomocí velkého kola (Veselý 1893, 136).[15] Teprve v baroku přízemí ztratilo částečně svůj účel a ve střední a severní části vznikly konírny. Poměrně palčivou otázkou zůstává uzavření uličky mezi východním křídlem a Vysokým stavením. Je možné, že ulička vedla k obytnému křídlu, dnes již zcela zaniklému, jak na to ukazuje existence přikládacího otvoru v nároží Vysokého stavení. To podporuje také skutečnost, že prostor uličky byl dodatečně změněn na chodbu a v renesanci zaklenut hřebínkovou klenbou. Portál vedoucí do nově vzniklé chodby z nádvorní arkády je téhož typu jako ten, který vede do přikládací chodby. Podoba obou portálů je ovšem ještě pozdně gotická, bez známek renesance, a je proto možné se domnívat, že ulička byla uzavřena a změněna na chodbu už v rámci nějaké mladší pozdně gotické přestavby.

Při severní a nejspíše i při západní obvodové hradbě původně stála další zástavba; v popisu hradu z roku 1511 se nachází partie textu, která se zjevně váže ještě k jádru a nelze ji situovat jinam: „*… to všecko, což jest ve fortně, ten sklep nad zelenými vraty i tou pavlačí před tím srubem, půl placu v hradě na tu stranu podle kaple maštal veliká, kde jízdní koně stávají.*“ Kaple se týká také následující partie: „*Také ten krov nad kaplí i nad tou síňkou před kaplí mají všichni čtyři bratři zespolka upraviti*

a pobíjeti; A pan Jan a pan Purkart mají na svůj náklad klásti žlab nad kapli vedle domu kdybykoli potřeba byla." (ke kapli též Záruba 2016b, 91–92) Tedy pokud připustíme, že oním „*domem*" je myšleno severní křídlo nad studnou, tak se v jeho sousedství nacházela kaple s předsíní, o jejíž krov se měli starat bratři společně. Jan a Purkart pak měli zajišťovat žlab v sousedství zmíněného „*domu*". Na kapli zjevně navazovala budova koníren. Problematická je pak partie textu vážící se k západní straně se vstupní branou, tedy fortna, sklep (klenutá místnost) nad zelenými vraty a pavlač před tím srubem, což je evidentně popis zaniklého křídla. Dnes je západní strana uzavřena jednoduchou hradbou a registrujeme zde zazděnou kulisovou bránu, která je snad totožná se „*zelenými vraty*". Zbylá část byla nejspíše dřevěná, čemuž může na první pohled odporovat zmínka o „*sklepu*", tedy o klenuté místnosti – ovšem s dřevěnými klenbami se setkáme ve středověku poměrně často. I zde se tedy mohlo jednat např. o roubenou či bedněnou klenbu. Popřípadě mohla být klenutá místnost situována v sousední věži, která stojí těsně u původní brány.

Otázkou zůstává datování věže. Zmínka o jejím zboření a výstavbě roku 1491 může být pravdivá, ale také se může týkat nějaké jiné věže, například věže u brány v předhradí nebo i jinde. Podoba samotné věže bohužel neumožňuje přesné datování, snad jen existence druhotně použitých architektonických článků by mohla být vodítkem, že k její stavbě byly použity relikty starší stavby, snad právě oné zbořené věže.

Jak již bylo zmíněno, nevýhodné postavení hradu bylo kompenzováno stavbou valového opevnění s čelní zděnou hradbou, které obklopilo jádro ze tří stran. I tato část je v popisu hradu z roku 1511 zmíněna: „*Item polovice valů i s příkopy počna od prostředních vrat*," přičemž o prostřední bráně, respektive o mostu, se mluví ještě jednou: „… *ta světnice nad prostředním mostem i s tím se vším, což nad tou světnicí jest.*" Zmínka o světnici pak dokládá i nějakou zástavbu s dalšími provozními objekty, o jejichž podobě a umístění nevíme prakticky nic.

Celkové pojetí tohoto fortifikačního systému zaujme absencí jakýchkoliv prvků aktivní obrany, jako byly bašty nebo věže, které se v této době stávají téměř nutností. Stavitel zde zjevně upřednostnil starší model se zcela pasivní, ale na druhé straně masivní ochranou v podobě valu s čelní kamennou zdí, který tehdejší dělostřelba mohla ohrozit jen minimálně. Ostatně podobný systém opevnění najdeme na řadě o něco starších fortifikací, např. na Klenové nebo na Rýzmberku, kde byl ovšem val s čelní zdí doplněn o bašty. Naproti tomu sypané fortifikace téhož stáří, ovšem bez zmíněné čelní hradby, byly často podobně pasivní a sloužily především jako platforma na umístění polních děl nebo jako štítová překážka (např. nedaleká Pravda, která pravděpodobně rovněž patřila Kolovratům). Zmíněné řešení použité na Novém Hradě tedy není nijak výrazně archaické, neignoruje rozvoj dělostřelby, ale pouze vychází z toho, co bylo běžné kolem poloviny 15. století.

Středověký stavební vývoj lze shrnout takto: V první fázi vzniklo tzv. Vysoké stavení, tedy původní hlavní palác, současně s tím nebo krátce poté bylo přistoupeno ke stavbě zbylé části jádra hradu. Na sklonku 15. století, konkrétně po roce 1491, snad došlo znovu k výstavbě věže a především byly zvelebeny obytné prostory ve východním křídle, což bylo doprovozeno i vznikem nástěnných maleb. Zdá se, že středověký vývoj hradu, včetně jeho opevnění, byl dokončen před rokem 1511, kdy nás s podobou hradu seznamuje již několikrát citovaný popis hradu, který je při bližším pohledu – až na menší nejasnosti – poměrně věrný. Pro celkovou podobu hradu pak byl zásadní mladší stavební vývoj, renesanční a zvláště raně barokní přestavby, kdy se hrad změnil na zámek, s dalšími zásahy v 18. a 19. století.

Za pomoc se shromážděním podkladů a písemných pramenů děkuji Veronice Horové a Vítu Pávkovi.

Poznámky

1) Na plánech samotných je uvedeno, že je vypracoval Doc. AK. Arch. J. Fišera a kolektiv architektů.

2) Prostor tvrze uvádí poprvé Veselý 1893, 126; Sedláček 1923, 199. Údajně se zde měly nacházet zbytky základových zdí a valy a dále severně od domu č. p. 1 větší sklep, u něhož tradice zmiňuje také jakousi vinopalnu. Od roku 1958 plocha tvrze zapsána jako nemovitá památka číslo rejstříku ÚSKP 43548/5-1159.

3) V popisu hradu z roku 1511 je ještě zmiňován rybník pod tvrzí.

4) 1390, 9. května pro I. sexm. censu pro Ecclesia in Lipna a Marssone de Hradek residente Lipna. In Lipna Cliente apud Otticonem Clientem ibidem in Lipna. 1390. 9. Mai.; Balbín 1683, 235.

1 sex. census pro Ecclesia in Strogetitz pro anima sua a Marssicone Cliente de Hradek, residente in Gymlin. 1396. 26. Apr.; Balbín 1683, 240.

5) Páni z Kolovrat již od počátku 15. století vlastnili sousední panství Opočno, Sedláček 1923, 196.

6) Národní archiv, fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha, listina 1465, květen 2., inv. č. 40, sign ATS společné 119/50 (40).

7) Národní archiv, fond Desky zemské, Desky zemské větší 45, fol. C 13–C 14; za přepis děkuji V. Horové.

8) Očití svědci, kteří byli přítomni při opravě objektu v druhé polovině 20. století, uvádějí, že v cihlovém zdivu byly druhotně použité starší kamenické články, snad renesanční.

9) Původní cibulová střecha byla snesena roku 1889 a nahrazena jehlancem (Antošová – Macek – Protiva 1973, 31). Podoba původní cibulové střechy a také mladšího zastřešení je dokumentována řadou snímků. Cibulová střecha byla obnovena po požáru věže v roce 1994.

10) SHP V. Mencla uvádí, že tento portálek byl zazděn, Mencl 1967b, 4.

11) Antošová – Macek – Protiva 1973, 43. Mělo se jednat o menší obdélná okna s rozměrem přibližně 40×70 cm, která měla okosenou hranu a vysoký sokl dosahující zhruba dvou třetin výšky.

12) Za upozornění děkuji V. Pávkovi.

13) D. Menclová sice uvádí, že by se mělo jednat o kuchyň, to se ale vzhledem k existenci dobových plánů ukázalo jako mylné. Menclová 1972/II, 364.

14) Sondou bylo ověřeno, že gotická omítka pokračuje i za příčku.

15) Studnu dokládají také mladší písemné prameny, k jejímu zasypání mělo dojít až v první polovině 19. století. Za upozornění děkuji V. Pávkovi.

Literatura a prameny

Anděl, R. (ed.) 1984: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Svazek III, Severní Čechy. Praha.

Antošová, J. – Macek, J. – Protiva, V. 1973: Stavebně-historický průzkum zámku Nový Hrad. Litoměřice.

Balbín, B. 1683: Miscellanca historici regni Bohemiae. Liber V. Praha.

Durdík, T. – Bolina P. 2001: Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha.

CDB V: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1. Šebánek, J. – Dušková, S. (eds.) 1971. Praha.

Dienstbier, J. 2015: Nástěnné malby v přízemí Nového hradu v Jimlíně (katalogové heslo). Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí. Klípa, J. - Ottová, M. (eds.). Praha, 389.

Dienstbier, J. 2017: Vain and Transitory Love: Mural Paintings in the Žirovnice Chamber and Mural Decoration in Late Gothic Secular Interiors. Umění LXV/1, 2–25.

Dienstbier, J. v tisku: Neidhartovy švanky na českých nástěnných malbách a jejich smysl. Umění LXV/5–6, 2017.

Durdík, T. 1995: Encyklopedie českých hradů. Praha.

Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Horová, V. 2017: Nástěnné malby na Novém Hradě u Jimlína. Časopis společnosti přátel starožitností CXXV/2, 65–83,

Hus, Výklad desatera božieho: Mistra Jana Husi Sebrané spisy české I. Erben, K. J. (ed.). 1865. Praha.

Lejsková-Matyášová, M. 1973: Nový Hrad u Loun a jeho dnešní stav, Zprávy památkové péče 33/1, 31–48.

Leminger, E. 1924: Královská mincovna v Kutné Hoře. Kutná Hora.

Mareš, J. – Mikovcová, J. – Pávek, J. – Rudolfová, J. – Volf, M. 2017: Jimlín a Nový Hrad. Jimlín.

Matter, S. 2005: Neidhart und die Bienen. Überlegungen zu Text- und Bildtradition des Fassschwankes, Literatur und Wandmalerei II, 435–455.

Mencl, V. 1967a: Nový Hrad (varianta bez poznámek). SHP rkp. Praha.

Mencl, V. 1967b: Nový Hrad (varianta s poznámkami). SHP rkp. Praha.

Menclová, D. 1972: České hrady I, II. Praha.

Paprocký z Hlahol, B. 1602: Diadochos, id est successio, jinak posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcibiskupův pražských a všech třech stavův slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského. III kniha o stavu panském. Praha.

Poche, E. (ed.) 1977: Umělecké památky Čech I. Praha.

RBM II: Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae at Moraviae. Pars II. Emler, J. (ed.) 1882. Praha.

RBM IV: Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae at Moraviae. Pars IV. Emler, J. (ed.) 1892.

Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze království českého XIV, Litoměřicko a Žatecko. Praha.

Sedláček, A. 1909: Místopisný slovník historický království českého. Praha.

Schaller, J. 1787: Topographie des Koenigreichs Boehmen VIII. Praha/Vídeň.

Sommer, J. G. 1846: Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt. Band XIV, Saatzer Kreis. Praha.

Svoboda, J. 1968: Materiálie k životu a dílu kameníka Vincence Strašryby. In: Umění XVI, 1968, 627–631.

Vesely, J. 1893: Geschichte der fürstlich Schwarzenbergischen Domaine Postelberg einschließlich Priesen, Ferbenz, Lisan, Wittoses, Nehasic, Semenkovic, Ploscha, Tattina, Hraidisch, Selovic, Tversic, Koppertsch, Selmic, Praschin, Gross-Lippen, Necenic, Weberschan, Knezic, Mohr, Lenesic, Opocna, Imling, Neuschloss, Tauchovic, Lippenz, Hrivic und Netluk. Praha.

Vlček, P. 2004: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníku v Čechách. Praha.

Vlček, T. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha.

Wirt, Z. 1957: Umělecké poklady Čech. Praha.

Záruba, F. 2016a: Příspěvek k malířské výzdobě hradů v Čechách v době pohusitské. In: Ecclesia docta. Společenství ducha a umění. Magdaléna Nespěšná Hamsíková (ed.). Praha, 380–407

Záruba, F. 2016b: Hradní kaple III. doba poděbradská a jagellonská. Praha.

Záruba, F. 2016c: Aula Magna – velký sál královských hradů v předhusitských Čechách, Mediaevalia Historica Bohemica 19/2, 75–114.

Beitrag zur Erforschung des mittelalterlichen Aussehens der Burg Nový Hrad bei Jimlín (Bezirk Louny)

Die Burg Nový Hrad bei Jimlín (Neuschloss bei Imling) wurde nach den schriftlichen Quellen in den späten 60. Jahren des 15. Jahrhunderts erbaut. 1465 erteilte König Georg von Podiebrad sogar eine außerordentliche Erlaubnis zur Erbauung der Burg. Trotzdem ist in der jüngeren Literatur die nicht ausreichend belegte Ansicht aufgetaucht, dass die Burg unmittelbar an der Stelle einer älteren Feste errichtet oder in der Mitte des 14. Jahrhunderts von den Herren von Jimlín erbaut wurde. Als Bauherr wird konkret Záviš von Jimlín genannt. Die bauliche Gestalt der Burg, insbesondere ihr in den schriftlichen Quellen „Hoher Bau" genannter Palas, zeigt jedoch, dass sie nicht mit einer älteren Feste oder einer mutmaßlichen kleinen Ritterburg in Verbindung gebracht werden kann. Der erwähnte Palast ist nämlich ein verhältnismäßig mächtiger Bau mit Maßen von 31,5 x 12,5 m, der in solchen Dimensionen auf Festen nicht vorkommt.

Interessant ist die Feststellung, dass die Wohnräume der Burg ausgeweitet wurden und sich nicht nur im Hauptpalas, also im „Hohen Bau", sondern auch im Ostflügel und dort sogar im Erdgeschoss befanden. Grund hierfür war, dass Albrecht von Kolovrat, der Bauherr der Burg, mehrere erwachsene und heranwachsende Söhne hatte, die gleichzeitig auf der Burg lebten. Nach Albrechts Tod (im Jahr 1491 oder kurze Zeit später) erbten seine vier Söhne, Jan, Felix, Purkart und Petr die Burg. Sie besaßen die Burg zunächst in Ganerbschaft und teilten diese im Jahr 1511 auf. Aus dieser Zeit ist eine wertvolle Beschreibung der Burg und der Teile, die Felix und Petr gehörten, erhalten. Die erwähnte Erbschaft führte zu baulichen Veränderungen im Ostflügel, welcher verschönert wurde. Ein neuer Risalit, welcher an die damals beliebten Erker erinnert, und neue Fenster wurden erbaut. Außerdem wurden hier vor kurzer Zeit zwei Wandmalereizyklen aus dem Ende des 15. und dem Anfang des 16. Jahrhunderts gefunden. Dieser Teil der Burg wurde noch im 16. Jahrhundert genutzt und umgebaut, im 17. Jahrhundert wird er als „*Residenz und Wohnung für einen Kavalier*" beschrieben. Erst im 18. Jahrhundert erlosch die Wohnfunktion eines Teils des Erdgeschosses, in dem Pferdeställe errichtet wurden.

Aufmerksamkeit verdient außerdem die Außenbefestigung der Kernburg, die aus einem massiven Wall mit einem Steinmauer an der Vorderseite der Burg besteht. Diese so angelegten Befestigungen waren vor allem als passive Hindernisse konzipiert und ihnen fehlten jegliche Elemente einer aktiven Verteidigung wie z.B. Basteien. Zur Zeit ihrer Erbauung handelte es sich hierbei schon um einen Anachronismus, zeitgleich errichtete Befestigungen anderer Burgen wurden bereits auf andere Weise konzipiert. Insgesamt ist Nový Hrad ein interessanter Versuch, einen Kompromiss zwischen einer gut befestigten Burg und einer Wohnburg mit vielen Wohnräumen für mehrere Eigentümer zu erzielen.